

Materialistyczna teoria odbicia

Autor tekstu: **Daniel Krzewiński**

Wszelkie poznanie jest określonym stosunkiem między podmiotem poznającym, człowiekiem, a przedmiotem poznania, czyli rzeczywistością istniejącą poza przedmiotem i niezależnie od niego. Mówiąc o poznaniu naukowym powinniśmy więc wyjaśnić, czy możliwy jest kontakt między tymi dwoma członami, jaki jest jego charakter i w jaki sposób wpływa on na kształtowanie działalności poznawczej. Zdaniem materializmu, rozumianego jako materializm dialektyczny, poznanie naukowe rzeczywistości pozapodmiotowej jest możliwe ponieważ:

1. W toku rozwoju gatunku ludzkiego wytworzyły się materialne narządy zmysłowe, przy pomocy których człowiek może uzyskiwać informacje o otaczającym go świecie, rozwinął się materialny narząd (mózg ludzki), dzięki któremu człowiek może nie tylko magazynować informacje, ale dokonywać na nich operacji myślowych takich jak: łączenie, separowanie, wykrywanie powiązań między percypowanymi zjawiskami i ich uogólnianie. Istotne znaczenie ma w tej kwestii powstanie mowy, która wiąże się z niezbednością przekazywania sobie przez ludzi informacji, w trakcie zbiorowego przyswajania i opanowywania przyrody. Mowa i inne stosowane przez ludzi systemy znaków stanowią, obok mózgu, istotny warunek ludzkiego myślenia.

2. Organizm ludzki poprzez materialną praktykę wchodzi w określony, obiektywny kontakt z przyswajalną przez siebie przyrodą. Praktyka ta stanowi punkt wyjścia i podstawę wszelkiego poznania. To właśnie przez ten rzeczywisty, materialny kontakt człowieka z przyrodą, jakim jest praca ludzka, następuje przekształcenie świata zewnętrznego, „świata w sobie” w świat przetworzony przez praktykę ludzką, w „świat dla nas”, który w trakcie tego procesu jest coraz wszechstronnie poznawany. Biorąc za punkt wyjścia ten podstawowy kontakt ze światem, który wynika z pracy materialnej, człowiek może przez uogólnianie badań empirycznych, ich ekstrapolację, uzyskiwać wiedzę zarówno o aktualnym stanie rzeczywistości, jak i stanach poprzedzających, o historii wszechświata jeszcze przed pojawieniem się gatunku ludzkiego, a także o przyszłym przebiegu zjawisk. W ten sposób w świadomości ludzi powstaje obraz świata i jego historii, obraz rzeczywistości zewnętrznej, stanowiący jej odbicie w mózgu ludzkim. Badając nasze działanie, nasze usytuowanie w świecie i proces odzwierciedlenia w mózgu ludzkim tego świata, dochodzimy do stwierdzenia, że świat materialny jest pierwotny wobec ludzkiego poznania, że nasze przedstawienia o świecie są obiektywne. Probiezmem tej obiektywności, jest właśnie zaprogramowana na podstawie naszej wiedzy praktyka, to znaczy realne operacje dokonywane na zewnętrznej wobec podmiotu poznającego rzeczywistości. Tylko bowiem wiedza o rzeczywistych właściwościach, strukturze i zależnościach otaczającego nas świata, o rządzących nim prawidłowościach gwarantuje naszej praktyce skuteczność i efektywność.

Materialistyczne ujęcie wzajemnych powiązań między podmiotem a przedmiotem pozwala przewyciężyć stawiany przez różne kierunki idealistyczne „problem mostu”. Jak można bowiem przejść, nie popełniając błędów w rozumowaniu, od naszych wyobrażeń o świecie, czy wrażeń zmysłowych do samego „świata transcendentnego”, świata „rzeczy samych w sobie”? Przewyciężenie tego problemu następuje poprzez zakwestionowanie samego sposobu postawienia problemu przez kierunki subiektywno-idealistyczne, które przyjmują za punkt wyjścia nasze przedstawienia o świecie, a następnie szukają „mostu: między nimi a rzeczywistością. Wychodząc bowiem z opisu naszych subiektywnych aktów poznawczych, nigdy nie jesteśmy w stanie przejść do świata obiektywnego, usprawiedliwić wiarygodności naszej o nim wiedzy. Nie musimy jednak za punkt wyjścia brać dowolnie przyjętych tez ontologicznych o świecie, zanim przystępujemy do jego poznania, ani też odwrotnie, naszych subiektywnych aktów poznawczych. Możemy natomiast rozpocząć od stwierdzenia codziennego faktu, że człowiek, zanim jeszcze zastanawia się nad swymi aktami psychicznymi, musi zaspokajać swoje określone potrzeby materialne, znajduje się więc poprzez swoją materialną działalność w nieustannym, realnym kontakcie z przyrodą. Człowiek bowiem nie jest „czystym subiektem poznającym”, ale istotą należącą do przyrody i egzystującą poprzez jej materialne przyswajanie. Jego poznanie jest tylko wytworem tego realnego procesu przetwarzania świata zarówno w tym sensie, że nasze władze i instrumenty poznawcze są historycznym produktem tego praktycznego procesu, jak i w tym znaczeniu, że poznanie samo jest jego immanentną częścią. Działanie ludzkie staje się bardziej skuteczne dopiero wówczas, gdy poprzez poznanie dociera do zgłębienia obiektywnej, a nie wykoncypowanej rzeczywistości pozapodmiotowej. W praktycznej działalności następuje więc pozytywna selekcja i weryfikacja

naszych przedstawień i teorii o świecie. Sądy mniej adekwatne zastępujemy bardziej adekwatnymi, informującymi w sposób coraz bardziej przybliżony o rzeczywistości obiektywnej.

Tak ujęty proces poznania polega na wzajemnym powiązaniu w toku praktyki dwu odrębnych procesów materialnych:

1. Określonego procesu zachodzącego w przetwarzanej przez człowieka przyrodzie.
2. Procesu zachodzącego w materialnych władzach poznawczych człowieka (zmysły, nerwy, praca płatów mózgowych) w czasie obcowania z przyrodą.

Właściwości pierwszego (przedmiotowego) procesu wywołują bowiem określone zmiany w systemie nerwowym człowieka, wyzwalają jego konkretne czynności, zmierzające do poznania świata. Zostają więc odpowiednio zapisane i przetworzone w systemie nerwowym człowieka. W tym sensie pierwszy z wymienionych procesów, przedmiotowy, jest pierwotny wobec procesów podmiotowych. Jego odbicie w subiektywnych władzach poznawczych człowieka jest czymś pochodnym. Pierwszy z wymienionych procesów kształtuje się też niezależnie od drugiego. Natomiast proces odtwarzania nie mógłby zaistnieć, gdyby właściwości odtwarzane nie występowały wcześniej, zanim jeszcze stały się przedmiotem praktycznej operacji człowieka i związanej z nim percepcji. Jest więc procesem zależnym od procesu przedmiotowego. Stanowi subiektywne odbicie obiektywnej rzeczywistości, tzn. ludzkie odbicie zewnętrznego wobec człowieka świata. Powyższe powiązanie dwu procesów materialnych, przedmiotowego i podmiotowego nazywa się materialistyczną teorią odbicia. Materializm nie traktuje jednak „odbicia” jako zwykłej kopii w umyśle ludzkim umieszczonych przed człowiekiem przedmiotów, jak ma to miejsce w wypadku odbicia w lustrze czy na zdjęciu. Słowa odbicie nie należy rozumieć w czysto fizycznym sensie. Jeśli spoglądam na stojący przede mną kałamarz, to wprawdzie na siatkówce moich oczu powstaje jego fizyczny obraz i w tym sensie mówię, że widzę. Lecz następnie obraz ten za pomocą szeregu procesów fizjologicznych i czynności nerwowych, przetwarzany jest na szereg informacji, dotyczących właściwości, cech przedmiotów, składających się na ten obraz, wzajemnych między nimi stosunków. Dzieje się to wraz z dokonywaną przez mój umysł pojęciową analizą odbijanego przez siatkówkę przedmiotu. Podmiot zaczyna przy pomocy szeregu pojęć i kategorii dotychczas posiadanej wiedzy o podobnych przedmiotach i ich właściwościach, oraz o ich znaczeniu dla życia, nabytych w życiowym doświadczeniu i przekazanych przez kulturę „odtworzać ten przedmiot duchowo”, najpierw w postaci określonego przedstawienia, a następnie intelektualnego poglądu na jego temat. To duchowe odtworzenie przedmiotu, choć dokonuje się w ludzkim układzie nerwowym i spełnia się ostatecznie w mózgu jako organie ciała ludzkiego, nie jest już czysto fizycznym kopiowaniem, ale specyficznymi ludzkimi czynnościami i operacjami psychicznymi. Im czynności te są sprawniejsze, w im większym stopniu uczestniczy w tym procesie nagromadzona przez doświadczenie i naukę wiedza o podobnych przedmiotach, tym więcej człowiek dostrzega w przedmiocie niż inne osobniki ze świata zwierzęcego. Orzeł widzi z pewnością lepiej niż człowiek, ale człowiek dostrzega w przedmiocie dużo więcej, a człowiek wykształcony o wiele więcej od człowieka prymitywnego, dorosły więcej od dziecka. W ludzkiej percepcji przedmiotu udział biorą bowiem nie tylko określone impulsy zmysłowe, lecz także określone pojęcia, sądy, przeżycia i doświadczenia, połączone z określonym przedmiotem.

Fakt ten warunkuje następną właściwość materialistycznego procesu odbicia. Jest to wszakże odbicie rzeczywistości pozapodmiotowej, ale bynajmniej nie odbicie dokładne, wierne, lecz zawsze mniej lub bardziej przybliżone, subiektywne. Poznawany świat przedmiotowy ma dla jednostki nie tylko sens obiektywny, lecz także subiektywny, ludzki: przedstawia określoną wartość i jako taki jest przez nią percypowany. Nie oznacza to jednak, że sposób widzenia świata przez konkretnego człowieka i nadawany mu sens zależą wyłącznie od niego samego, są wytworem czysto podmiotowym i mogą być w sposób dowolny zmieniane. Prowadziłoby to nas do wniosków relatywistycznych, kwestionujących obiektywność ich odniesienia. Pogląd jednostki na dany przedmiot jest o tyle subiektywny, o ile wyznaczony jest przez jej tylko właściwy z nim związek, w danej chwili i danej sytuacji, przez konkretną praktykę i cele, jakie sobie stawia w związku z jej przyswojeniem, wreszcie przez swoiste właściwości osobowości i władz poznawczych jednostki. Lecz zarówno obraz przedmiotu, który sobie tworzy, jak i znaczenie, które doń przywiązuje nie są wyłącznie wytworem jednostki. Procesy te przybierają w każdym wypadku indywidualny charakter, ale w ostatniej instancji, także i one określone są zarówno przez społeczno-historyczne, kulturowe uwarunkowania życia jednostki, jak i przez samą naturę i właściwości przyswajanych przedmiotów.

Jednostka bowiem przypisuje określonym przedmiotom określony sens, analizuje je z wycinkowego punktu widzenia właśnie ze względu na swoje miejsce w określonym układzie społecznym, stymulujące jej określone potrzeby, dążenia, zainteresowania i sposoby wartościowania, jak też ze względu na obiektywne właściwości danego przedmiotu, z którymi wiąże

swe oczekiwania i dążenia.

Odbicie, o którym mówi materialistyczna teoria poznania, to nie dosłowne, bezpośrednie i bierne kopiowanie przedmiotów, lecz złożony proces, u którego podstaw leży wzajemne oddziaływanie człowieka na świat. Proces ten przybiera postać aktywnej rekonstrukcji rzeczywistości przedmiotowej w umyśle ludzkim. Istotną rolę odgrywa tu zarówno historycznie uwarunkowana społeczna działalność przedmiotowa ludzi, rozwój ich kultury, jak i właściwości ludzkiego systemu percepcyjnego, specyfika układu nerwowego i dokonywanych operacji myślowych. Przedmiotem poznania są stale „humanizowana” przez ludzi przyroda i ulegające transformacji stosunki międzyludzkie, podmiotem zaś poznania zarówno uwikłani w dynamiczne, zmieniające się stosunki społeczne poszczególni ludzie, jak i cała ludzkość w rozwoju dziejowym. I wreszcie na koniec materializm ujmuje „odbicie” nie jako akt, w którym nasza rekonstrukcja przedmiotu uzyskuje w jakimś momencie pełną adekwatność, lecz jako proces, który realizuje się stopniowo i w którym, obok momentów zgodności z badaną rzeczywistością, występują momenty deformacji, nieadekwatności, względności. Momenty te następnie są przewyciężane, co prowadzi do coraz bogatszej, wszechstronniejszej i precyzyjniejszej rekonstrukcji rzeczywistości.

Bibliografia:

1. Engels F., Dialektyka przyrody, Warszawa 1953,
2. Filozofia marksistowska, pod red. J. Grudzień i innych, Warszawa 1971,
3. Krajewski W., Główne zagadnienia i kierunki filozofii, Cz. II, Ontologia, Warszawa 1963,
4. Schaff A., Główne zagadnienia i kierunki filozofii, Cz. I, Teoria poznania, Warszawa 1963,
5. Tatarkiewicz W., Historia filozofii, T. III, Warszawa 2003,

Daniel Krzewiński

Ur. 1982 w Brzegu. Magister historii Uniwersytetu Opolskiego. Pasjonat i badacz historii filozofii. Główny krąg jego zainteresowań skupia się wokół filozofii XIX i XX wieku, a także kwestii ontologicznych i filozofii religii.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 22-02-2010)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7162) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7162>)

Contents Copyright © 2000-2010 Mariusz Agnosiewicz
Programming Copyright © 2001-2010 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl